

Цепя О.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРІВ ЕПОСУ І ДРАМИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ АВТОРА

Наразі у філологічній науці загалом та в літературознавстві зокрема проблема автора не отримала належного теоретичного й методологічного обґрунтування. Саме тому актуальними є розвідки, в яких належним чином узагальнено всі попередні надбання науковців щодо суті поняття «автор» та методики його дослідження. У межах цієї публікації ставимо за мету сформулювати цілісне уявлення про літературознавчу категорію «образ автора» та запропонувати конкретні напрямки її аналізу/інтерпретації у творах епосу і драми.

Останніми роками сучасні українські науковці досить активно досліджують специфіку «образу автора» на матеріалі творчості одного чи ряду митців певного або різних історико-літературних напрямів, стилів (В. Галацька [2], М. Гнатюк [3], М. Крупа [7], А. Островська [8] та ін.). Ґрунтовне осмислення різних аспектів проблеми автора має місце в наукових працях М. Зубрицької [4], І. Карпова [5].

Надбання літературно-критичних розвідок, праць монографічного характеру стосовно понять «автор», «текст», «читач» можна умовно звести до двох кардинально протилежних позицій, кожна з яких пропонує свій шлях розв'язання проблеми автора. Із одного боку, визнають категорію «автор» як цілком сформовану одиницю літературознавчої науки, а проблему, пов'язану з методологією її виявлення – ключовою в літературно-критичній сфері (М. Бахтін, В. Виноградов, Б. Корман та ін.). А з іншого – позбавляють автора панівної ролі в художньому світі твору, наполягаючи на особливих повноваженнях самого тексту чи реципієнта (Р. Барт, М. Фуко, В. Ізер та ін.).

У межах так званої «авторської» позиції дослідники з'ясовували специфіку термінологічного позначення категорії «образ автора» (Т. Сільман [9], Н. Валгіна [1]), особливості її формального втілення (скажімо, Б. Корман акцентував на так званих «суб'єктних» і «позасуб'єктних» [6, с. 200] формах), узгоджували відповідність/невідповідність емпіричному творцю художньо закодованого образу автора (І. Франко [10]) тощо.

Ураховуючи досягнення науковців стосовно змістово-формальних характеристик та методології дослідження категорії «образ автора», запропонуємо конкретні напрямки аналізу/інтерпретації, за допомогою яких можна не лише виявити так звану «авторську присутність» в епічних і драматичних творах, але й сформулювати уявлення про різноманітні грані текстуального авторського образу.

У прозі, як і в ліриці, предметом уваги дослідника авторської особистості має бути емоційний фон (утілені в різного роду відступах психічні стани та рефлексії), пафос, ідейне навантаження твору. Можна зробити припущення про вік автора, його соціальне становище, національність тощо. Доречно висловити міркування стосовно автобіографічності вираженого образу; упорядкувати спровоковані текстом відчуття, асоціації, переконання, сумніви, запитання; цілісно осмислити уявлення про погляди, уподобання, якості характеру художньо втіленої авторської особистості тощо.

Разом із тим епічний виклад матеріалу продукує і специфічні ракурси дослідження. Маються на увазі, наприклад, форми вираження авторської свідомості: суб'єктні – оповідач, розповідач; позасуб'єктні – відбір предметів і явищ довколишнього, особливості композиції, словесної форми твору і т. д. Суб'єктна сторона формального вияву, окрім так званої «причетності» автора до створеного світу (учасник чи співучасник, сторонній спостерігач тощо), дає змогу говорити і про оприявлені оповідною манерою переконання, захоплення, душевну організацію художньо втіленої особистості наратора. Позасуб'єктна характеристика художнього світу прозового твору дає інформацію про розмаїття і глибину авторських світоглядних пошуків, про особливості творчого почерку тощо.

Про авторські інтереси, прив'язаності, характер мислення та художньої уяви часто говорить назва п'єси, епіграф, присвята, список дійових осіб, ремарки, різного роду сценічні замітки. Відображенням свідомості автора, свідченням якості його сценічних пошуків слугують сюжетно-композиційні особливості (відбір і розташування матеріалу), життєсвіт персонажів (носії окремих художньо заявлених ідей), пафос та ідейне навантаження драматичного твору. Під час систематизації та узагальнення отриманої (відповідно до вищезазначених аспектів) інформації дослідник може висловлювати міркування про ймовірний вік автора, його соціальне становище, національність тощо. Залучення біографічного методу стане продуктивним у з'ясуванні ступеня автобіографічності вираженого авторського образу. Належне осмислення власних почуттів і роздумів, зумовлених художнім світом твору, також наблизитиме дослідника до формування цілісного уявлення про коло життєвих інтересів та душевну організацію закодованої авторської особистості.

Таким чином, ми акцентували на пріоритетності авторського підходу в тлумаченні змістово-формальних характеристик тексту. На основі узагальнення та систематизації поглядів науковців стосовно літературознавчої категорії «образ автора» запропонували конкретні напрямки дослідження авторського образу у творах епосу і драми. Наші міркування можна застосувати до творчості конкретного письменника чи драматурга, певної літературної школи, течії, напряму тощо. Водночас досягнені результати можуть бути підґрунтям для відповідних системних досліджень чи окремих літературно-критичних розвідок про образ автора в ліриці.

Список використаних джерел:

1. Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина. – М.: Логос, 2003. – 280 с.
2. Галацька В. Л. Форми вираження авторської свідомості у драматичних поемах та кіноповістях Івана Драча: дис. ... кандидата філ. наук: 10.01.01 / В. Л. Галацька. – Дніпропетровськ, 1997. – 164 с.
3. Гнатюк М. Реляція «автор-текст» у модерній новелістиці Юрія Яновського / М. Гнатюк // Слово і Час. – 2004. – № 2. – С. 3–13.
4. Зубрицька М. Homo Legens: читання як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 2004. – 352 с.
5. Карпов И. П. Автор как субъект высказывания: (Тв. Н. С. Лескова) / И. П. Карпов. – Йошкар-Ола: Марийский гос. пед. ин-т, 2001. – 29 с.
6. Корман Б. О. Итоги и перспективы изучения проблемы автора / Б. О. Корман // Страницы русской литературы: [сб. ст. / отв. ред. Н. В. Осьмаков]. – М.: Наука, 1971. – С. 199–207.
7. Крупа М. Мовленнєва структура образу автора в творчості Ольги Кобилянської / М. Крупа. – К.: Рідна мова, 1998. – 39 с.

8. Островська А. С. Форми вираження авторської свідомості в творчості письменників нової генерації кін. ХІХ – поч. ХХ ст. (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського): дис. ... кандидата філол. наук: 10.01.06 / А. С. Островська. – Донецьк, 1999. – 205 с.

9. Сильман Т. Заметки о лирике / Т. Сильман. – Ленинград: Советский писатель, 1977. – 223 с.

10. Франко І. Шевченкознавчі студії / І. Франко. – Львів: Світ, 2005. – 472 с.